

Analyse Commissie Partijvisie

Huiswerk bij een jubileum

De Commissie Partijvisie bezint zich op de politieke toekomstagenda voor de ChristenUnie. De waarde en relevantie van christelijke politiek met een eigen kompas en vaste koers is in de afgelopen vijftwintig jaar op allerlei momenten gebleken, in de nationale en lokale politiek. Maar wat betekent christelijke politiek in de wereld van nu waarin de samenleving onrustig is en er veel veranderingen plaatsvinden. Hoe blijft de ChristenUnie herkenbaar in een versplinterend politiek landschap? De commissie presenteert hierbij een eerste analyse die als basis dient voor het visiedocument dat in september verschijnt.

Door Commissie Partijvisie

Volgend jaar bestaat de ChristenUnie vijftienvijf jaar. De partij die in 2000 uit een fusie van GPV en RPF ontstond is erin geslaagd een opvallende rol te spelen in de Nederlandse politiek. In 2010, bij het tienjarig bestaan, werd door politicologen gesproken over het succes van de nieuwe formatie die een bestaan in de “halfduistere periferie van het politieke bestel” achter zich had gelaten en zich nu bevond “in het centrum van de landspolitiek”.¹ Wanneer de ChristenUnie in 2025 haar jubileum viert heeft ze in totaal tien jaar deel uitgemaakt van nationale kabinetten. Dat is opmerkelijk voor een partij die nooit meer dan zes zetels haalde bij parlementsverkiezingen.

Deze positie heeft ze niet altijd voor zichzelf gewenst; vooral de deelname aan het kabinet-Rutte IV heeft ze tegenstribbelend aanvaard. Maar de ChristenUnie was ‘nodig’, werd gezocht en liet verantwoordelijkheid prevaleren boven afzijdigheid. De positie in het ‘centrum van de landspolitiek’, in 2010 nog gezien als teken van een succesvolle ontwikkeling, is in de afgelopen jaren een twijfelachtig voordeel gebleken. Het kabinet-Rutte IV kende een moeizame start en bleef lijden onder slechte beeldvorming en een imago van besluiteloosheid. De ChristenUnie probeerde kleur op de wangen te houden, maar slaagde daar niet altijd in. Bij de verkiezingen op 22 november 2023 verloor ze twee van haar vijf zetels, een historisch verlies.² Na afloop van de verkiezingen bleek welke electorale aardverschuiving er in Nederland had plaatsgevonden. De kiezer was massaal uitgeweken naar nieuwe partijen als NSC en naar de PVV, weg van de ‘middenpartijen’ in het centrum van de landspolitiek. Ook kiezers uit de vaste achterban van de ChristenUnie weken uit naar andere partijen.³

Al voor de val van het kabinet-Rutte IV kreeg de Commissie Partijvisie van het Landelijk bestuur de opdracht om zich te bezinnen op de politieke toekomstagenda voor de ChristenUnie. De waarde en relevantie van christelijke politiek met een eigen kompas en vaste koers is in de afgelopen vijftienvijf jaar op allerlei momenten gebleken, in de nationale en lokale politiek. Maar wat betekent christelijke politiek in de wereld van nu met nieuwe politieke omstandigheden? Hoe blijft de ChristenUnie herkenbaar in een versplinterend politiek landschap? De commissie presenteert hierbij een eerste analyse als basis voor haar werkzaamheden. Die analyse is nodig om richting te bepalen in een samenleving waarin veel schuift en op spanning staat. Na vele jaren kabinetsdeelname is er huiswerk te doen en is nieuwe oriëntatie nodig.

AUTEUR

prof. dr. Roel Kuiper
is voorzitter van de
Commissie Partijvisie.

COMMISSIE PARTIJVISIE

Andere leden van
de commissie zijn:
Gerben Bosscha
(commissiesecretaris),
Dico Baars, Bernadette
van den Berg, dr. Roel
Jongeneel, prof. dr.
Jolanda Kluin, Johanna
Kramer, Alwin te
Rietstap, Harmjan
Vedder en Jan Pieter
Verweij.

De Commissie
Partijvisie is door het
Landelijk Bestuur
ingesteld om voor de
partij na te denken
over politieke visie
voor de middellange
termijn. De commissie
zal hiervoor de
idee- en visievorming
door bestuurders,
Wetenschappelijk
Instituut, netwerken
en andere leden bij
elkaar brengen en
verder brengen.

Ook de verkiezingsuitslag geeft daar aanleiding toe. Uit reacties daarop kwam het volgende beeld naar voren:

- Hoewel de christelijke identiteit de voornaamste reden is om op de ChristenUnie te stemmen, merken leden op dat deze identiteit voor hen niet altijd voldoende zichtbaar is geweest in achterliggende jaren.
- Kiezers uit de achterban waren op zoek naar het politiek profiel van de ChristenUnie. Dat profiel had te lijden onder kabinetsdeelname, waardoor ingenomen standpunten niet altijd meer werden herkend.
- Er is een brede behoefte aan een groter verhaal dat helpt tijd en tijdgeest te duiden. Welke bijdrage levert de ChristenUnie aan het beantwoorden van de grote vragen van nu? Daarin wil men de meerwaarde van de partij terugzien.

Deze drie thema's – christelijke identiteit, politieke profilering en meerwaarde van christelijke politiek – willen we verder toespitsen. Daarna inventariseren we in deze analyse grote vraagstukken van onze tijd waar de ChristenUnie zich in haar politieke agenda toe te verhouden heeft.

Christenen in de politiek

Oriëntatie op christelijke identiteit

De ChristenUnie heeft altijd duidelijk gemaakt dat ze een uitgesproken christelijk geluid wil laten horen. Ze heeft haar wortels in politieke stromingen als de ARP, CHU, GPV en RPF en is een partij met een Bijbels fundament. Het antirevolutionaire, gereformeerde, evangelische en ook katholieke denken

heeft de ChristenUnie omgezet in een eigen profiel. Door mee te regeren heeft de ChristenUnie resultaten kunnen boeken, maar kon het politieke profiel van de ChristenUnie minder scherp naar voren komen. Daarbij komt dat in een bestuurderscultuur de politiek zich vooral politiek-technisch verantwoordt en dat de taal van 'Den Haag' het spreken vanuit beginselen verdringt. De achterban van de partij ziet graag dat de partij haar christelijk-politieke boodschap verwoordt vanuit eigen beginselen en vanuit de leefwereld van christenen.

De ChristenUnie heeft sterke beginselen en heldere uitgangspunten. Er is in het verleden veel geïnvesteerd in het verwoorden van christelijke visies op de overheid, de samenleving, dienstbare politiek, vrijheid, duurzaamheid. De Commissie Partijvisie constateert dat het even geleden is dat er publicaties en congressen waren over fundamentele politieke visies en herkenbare thema's van de partij. Er is nieuwe bezinning nodig met betrekking tot inhoud en betekenis van christelijke politiek vandaag. Niet de systeemwereld van de politiek dient voorop te gaan in de partij, maar dat wat christenen vanuit een Bijbels gevoed geloof 'ten goede' inbrengen in de samenleving. Het hart moet merkbaar kloppen rond de 'eerste dingen' van de christelijke politiek. Het is daarom belangrijk dat er opnieuw aandacht is voor de betekenis en hantering van de uitgangspunten van christelijke politiek.

Oriëntatie op politieke profilering

Uit gesprekken met leden die uitweken naar andere partijen blijkt dat ze dat vooral deden vanwege de politieke opstelling van de ChristenUnie in

*“In een gesecculariseerd
Europa wordt veel aards geluk van de
politiek verwacht. Christelijke politiek
doet dat niet en leeft vanuit een andere
verwachting.”*

de laatste jaren. Men herkende zich onvoldoende in kabinetsdeelname en kabinetsbeleid. De ChristenUnie heeft een christelijk-sociale politieke boodschap die nadruk legt op de kracht van gemeenschappen en gezinnen, zorg voor elkaar, een dienstbare overheid, zorg voor het leven en de schepping. Maar intussen was de ChristenUnie vanaf 2017 verbonden aan door liberalen gedomineerde kabinetten. In verkiezingsprogramma's nam de ChristenUnie krachtig afstand van het neoliberalisme als ideologie en bestuurlijke praktijk, in de praktijk kon ze met moeite beleid vormgeven dat daden bij deze woorden wist te voegen.

Er is in de afgelopen periode de vraag gesteld naar het onderscheidende politieke profiel van de ChristenUnie. Men zag linkse en rechtse standpunten die er ook waren bij andere partijen. Christelijke politiek is echter geen verzameling linkse of rechtse standpunten maar heeft eigen wortels en op basis daarvan een eigen geluid. Dat eigen geluid en het profiel behoeven continu aandacht. De politieke agenda voor de toekomst moet daar invulling aan geven. Daarbij dient intussen gerekend te worden met een veranderde politieke werkelijkheid. Oude ideologische tegenstellingen zijn vervaagd, terwijl nieuwe zich krachtig manifesteren. In een geseculariseerd Europa wordt veel aards geluk van de politiek verwacht. Christelijke politiek doet dat niet en leeft vanuit een andere verwachting.

Christelijke politiek staat tegenover materialisme en vormen van groepsegoïsme en nationalisme. Ook staat ze tegenover de ideologie van het progressivisme met zijn libertijnse

agenda van individuele vrijheden. Bij stromingen die deze politiek voorstaan krijgt de overheid een dwingende rol en staan minderheden en basiswaarden van de rechtsstaat onder druk. Het is steeds opnieuw nodig de kracht van ideologieën te onderkennen en van antwoord te voorzien. Het modernisme dat de mens centraal stelt en gelooft in technocratie en politieke macht is er nog steeds. Christelijke politiek richt zich op recht en gerechtigheid voor iedereen en kijkt omhoog omdat ze erkent dat er een God is die het leven geeft en regeert. Ze roept mensen op om te zien naar elkaar en zich in te zetten voor ieders welzijn. Ze onderscheidt zich daarmee van iedere vorm van politieke of economische zelfzucht en de afgoderij van zelfgerichtheid.

De ChristenUnie heeft een hart voor christelijk-sociaal beleid: recht doen aan mens en samenleving, inzet voor een rechtvaardige sociale orde, de zorg voor wat kwetsbaar is, aandacht voor sociale verantwoordelijkheden. Dat hoort tot haar profiel. Maar: de ChristenUnie heeft meer te zeggen en zou zich nadrukkelijker moeten mengen in het debat over de waarden en de koers van cultuur en samenleving.

Vanouds heeft christelijke (antirevolutionaire) politiek een cultuurkritische insteek en definieerde ze helder waar conflicten bestonden tussen christendom en cultuur.⁴ In een wereld waarin een strijd ontbrandt over de identiteit van de samenleving, over de inhoudelijke betekenis van recht en rechtsstaat en over leidende waarden van de politiek kan ze duidelijker laten zien wat er op het spel staat.

Oriëntatie op de meerwaarde van christelijke politiek

Dit brengt ons bij de vraag naar de meerwaarde van christelijke politiek. Waarom moet die er zijn? Politiek is in de ogen van veel mensen niets anders dan een platte strijd om materiele belangen, om posities en macht. De ChristenUnie wil politiek vormgeven op een dieper niveau. Politiek is een waardenstrijd, een strijd tussen beginselen die beslissend zijn voor politieke keuzes. Politiek richt zich vervolgens op de kunst van het samenleven en een bloeiende maatschappij. Christelijke politiek komt op voor mensen en hun waardigheid, voor publieke gerechtigheid, voor gemeenschappen en verbanden waarin mensen aan elkaar gegeven zijn en omzien naar elkaar, voor een overheid die haar publieke roeping en haar grenzen kent, voor goede zorg voor dieren, schepping en milieu. Daarover publiekelijk spreken en zo invloed verwerven, is de opdracht van christelijke politiek.

In een wereld die steeds minder bekend is met de bronnen van het christelijk geloof is de meerwaarde van christelijke politiek dat ze de Bijbelse wijsheid tot leidraad neemt. Ze verwacht daarvan heling en herstel. Christenen richten zich op het Koninkrijk van Jezus Christus, dat nu al werkzaam is in een wereld van gebrokenheid en kwaad. Dat Koninkrijk betekent bevrijding, heelheid, sociale, economische en ecologische gerechtigheid. Daaruit putten christenen hoop, ook en juist als duistere politieke machten botsen, als hoogmoed de toon gaat zetten, als mensen worden gemangeld door systemen, als vrede en recht op het spel staan. Als volgelingen

van Christus verwachten christenen een nieuwe wereld die nu al een begin kan hebben en waaraan mensen kunnen bijdragen. Vanwege dat unieke perspectief moet christelijke politiek er zijn.

Christelijke politiek voor onze tijd

De ChristenUnie richt zich vanuit die oriëntatie op de uitdagingen van cultuur en samenleving. Met het oog op de politieke agenda van de ChristenUnie inventariseren we in deze analyse een aantal grote ontwikkelingen waar de partij zich de komende jaren toe heeft te verhouden. Die voeden het bredere gesprek over de politieke toekomstagenda. Het gaat om grote ontwikkelingen in:

- a) De Nederlandse samenleving, in verhouding tot de politiek;
- b) De morele, religieuze en culturele context van Nederland;
- c) De wereldsamenleving.

a) Ontwikkelingen in de Nederlandse samenleving, in verhouding tot de politiek

- Nederland is een welvarend land en behoort tot de top 10 van gelukkigste landen ter wereld. Toch is er al jaren het gevoel dat onze samenleving verhardt, polariseert, geen 'bezielend verband' meer is. Mensen stellen prijs op individuele keuzevrijheid, maar er is ook een duidelijk verlangen naar meer gemeenschappelijkheid. De ChristenUnie spreekt over zorgende gemeenschappen en omzien naar elkaar, maar heeft ook te verdisconteren dat de samenleving sterk geïndividualiseerd is en vaak

- met andere dingen bezig is. Hoe krijgt christelijk-sociaal beleid vorm onder deze maatschappelijke condities? Wat te verstaan onder de 'nieuwe verbondenheid' waar de ChristenUnie in haar programma over spreekt?
- Nederland heeft sinds de jaren 80 ingezet op het dereguleren van markten en de verkleining van de rol van overheden. De verbroken verbindingen (bijvoorbeeld tussen burgers en publieke diensten), tekorten (nieuwe schaarste op de energiemarkt en in de huizensector), de maatschappelijke effecten van marktdenken in het publieke domein (bijvoorbeeld in zorg, onderwijs en landbouw) en de politieke schade (een overheid die niet meer aanspreekbaar is, bedrijfsmatig denkt en handelt, de uitholling van de democratie) worden steeds duidelijker. Er wordt veel gesproken over een nieuwe politieke ('postliberale') orde met een meer betrokken rol van de overheid. Hoe ziet dat alternatief er volgens de ChristenUnie uit?
 - Nederland is een open en veelkleurige samenleving, waar altijd veel mensen hun toevlucht konden vinden. Inmiddels heeft een kwart van de bevolking een migratieachtergrond. Dat betekent dat de culturele samenstelling van de Nederlandse bevolking verandert en Nederland een grote integratie-opgave heeft. Het is van belang te weten wie wel en niet wordt toegelaten om deel te worden van Nederland als politieke gemeenschap. Ook christenen die hun hart openstellen voor wie hulp en bescherming nodig heeft hebben deze politieke vraag te beantwoorden. Welke herkenbare lijn kiest de ChristenUnie?
 - Een beleid dat is afgestemd op particuliere welvaart stimuleert de exploitatie van de aarde en haar reserves en wentelt de kosten van overmatige consumptie en productie af op natuur en milieu. De zelfzuchtige politiek van het 'dikke ik' is niet houdbaar. Er is een omslag nodig naar andere manieren van produceren en consumeren, wonen en beheer van landschap, landbouw, nieuw ondernemerschap, zoals bepleit in het laatste verkiezingsprogramma van de ChristenUnie. Hoe vorm te geven aan deze intenties? Hoe krijgt de zorg voor Gods schepping vorm in de politieke toekomstagenda van de ChristenUnie?
- b) Ontwikkelingen met betrekking tot de morele, religieuze en culturele context*
- Met betrekking tot de regelmatig klinkende roep om normen en waarden doet zich dezelfde paradox voor als bij de roep om gemeenschap: mensen zeggen dat het nodig is, maar willen voor zichzelf de ruimte om eigen keuzes te maken. Nederlanders willen niet betutteld worden, maar maken zich wel zorgen om morele teloorgang. Het gesprek over morele kaders is broodnodig, ook in het licht van maatschappelijke ontsporingen (drugs, fraude, gokschaad) en een ontbrekend perspectief bij opgroeiende jongeren. De ChristenUnie heeft zich hierover meer dan eens uitgesproken. Wat is haar toekomstbeeld voor Nederland?
 - Ondanks een brede secularisatie is religie niet weg uit de Nederlandse samenleving. Mensen blijven zinzoekers, migranten stichten kerken en nieuwe religies komen op, waaronder de islam. Op dat laatste

was in het verleden niet gerekend. Het blijft pijnlijk dat Nederland haar eigen godsdienst, het christendom, in de steek laat. Religie is een fundament voor publieke moraal en heeft de Nederlandse cultuur gevormd. In een tijd van grote politieke, morele en culturele vragen klinken er nieuwe pleidooien het christendom te herwaarderen. De ChristenUnie kan als christelijke politieke partij hier verder stem aan geven. Wat is haar boodschap op dit punt?

- Dan is er de culturele context. Onderdeel van het maatschappelijk verzet tegen de systeemwereld van de overheid is het idee dat de gemeenschap en de natiestaat nauwelijks een rol spelen bij beleidskeuzes. Voor burgers is de nationale cultuur, de eigen taal en de vertrouwde leefwereld belangrijk. Die cultuur verandert en dat zet de nationale gemeenschap onder druk. Veel mensen voelen zich ontheemd en vervreemd in eigen land. Manifestaties van nieuwe culturen worden niet altijd als passend ervaren. Het besef samen te bouwen aan een nationale gemeenschap draagt bij aan gevoelens van veiligheid en thuis-zijn. Op welke manier kan ieders bijdrage daaraan worden opgeroepen en versterkt?

c) Ontwikkelingen in de werldsamenleving

- Europa bewapent zich met het oog op de dreiging die van Rusland en andere autoritaire regimes uitgaat. Er moet gerekend worden met conflicten die met conventionele legers uitgevochten gaan worden in Europa, het Midden-Oosten, Azië en Afrika, of erger: met de inzet van

tactische kernwapens. De veranderende geopolitieke omstandigheden raken de gezamenlijke waarden die Nederland deelt met andere landen. Er zal een beroep worden gedaan op de samenleving als geheel om zo nodig inzetbaar te zijn om te dienen voor de veiligheid van Nederland, Europa en de werldsamenleving. Op welke wijze neemt de ChristenUnie, gelet op haar aandacht voor veiligheid en internationale gerechtigheid een positie in?

- Het klimaatprobleem is een mondiaal vraagstuk met grote impact op het leven en de leefbaarheid van delen van de aarde. De dreiging die uitgaat van klimatologische ontregeling, natuurrampen en moeilijker leefomstandigheden (bijvoorbeeld door zeespiegelstijging), armoede, vluchtelingenstromen, allerlei conflicten raken de wereld en ook Nederland. Er zijn ingrijpende maatregelen nodig. De ChristenUnie staat voor de uitdaging een hoopvolle en realistische politiek uit te dragen over de zorg voor de schepping en de omslag die nodig is in ons mondiale economisch denken. Hoe ziet die er concreet uit?
- De coronapandemie heeft de kwetsbaarheid van een geglobaliseerde economie aangetoond. Er moeten wegen worden ingeslagen naar een meer zelfvoorzienende economie en voedselproductie. Landen, bedrijven, overheidsinstellingen, energiecentrales zijn kwetsbaar voor cyberaanvallen. Artificiële intelligentie neemt een hoge vlucht en wordt ingezet in een mondiale machtsstrijd. Er zijn maatregelen nodig om deze

*“...het idee dat
de gemeenschap en de natiestaat
nauwelijks een rol spelen bij
beleidskeuzes....”*

ontwikkelingen te controleren. Hier is een duiding nodig vanuit de uitgangspunten van christelijke politiek. Welk beleid moet hieruit voortkomen?

- Bij al deze grote mondiale ontwikkelingen en het uiteenvallen van de wereld in nieuwe machtsblokken en invloedssferen mag niet worden vergeten dat er landen en volken zijn die de hulp van anderen nodig hebben. Internationale gerechtigheid gaat niet alleen over veiligheid en conflict, maar ook over voedselzekerheid, toegang tot gezondheidszorg, het tegengaan van mensenhandel en kinderarbeid. Nederland en Europa moeten de ogen niet sluiten voor de noden elders in de wereld. Hoe vorm te geven aan internationale solidariteit en barmhartigheid in een wereld met toenemende conflictueuze verhoudingen?

Op weg naar een agenda voor de toekomst | De politicologen die in 2010 de ontwikkeling van de ChristenUnie beschreven vroegen zich af hoe de partij zich in de toekomst verder zou ontwikkelen. De vraag werd opgeworpen of de ChristenUnie een onafhankelijke koers zou kunnen blijven varen.⁵ Een samengaan met SGP en CDA werd niet verwacht, maar de partij zou wel te maken krijgen met nieuwe ontwikkelingen in het kerkelijk landschap. Nu, vijftien jaar later, kunnen we opmerken dat de ChristenUnie een eigen onafhankelijke koers hééft gevaren en een eigen invulling heeft weten te geven aan de christelijke politiek die ze voorstaat. Ze heeft veel van de veranderingen in de kerkelijke omgeving in zich opgenomen en staat

voor de opgave christelijke politiek voor de komende jaren verder inhoud te geven. De partij heeft veel in huis om dit een inspirerend perspectief te laten zijn. Bovenstaande analyse geeft hiervoor richting en onderstreept het belang van een hernieuwde oriëntatie op het rijke gedachtengoed van de ChristenUnie en een actualisering daarvan in de wereld van nu. De ChristenUnie onderscheidt zich met een eigen verhaal, onder meer verwoord in haar eigen beginselprogramma. Maar ze moet dat verhaal wel steeds opnieuw vertellen en soms ook weer leren vertellen. Dit is het huiswerk dat allereerst is te doen en waarvoor de Commissie Partijvisie voorstellen zal ontwikkelen. Door het gezamenlijk gesprek te voeren over grote ontwikkelingen van onze tijd in het licht van de uitgangspunten van christelijke politiek kan er gezamenlijk zicht ontstaan op de agenda en de koers van de ChristenUnie voor een nieuwe periode die voor ons ligt.

In het najaar van 2024 gaat de partij in gesprek over het visie-document en de analyse. De commissie werkt aan concrete uitwerkingen van de toekomstagenda. Zie voor meer informatie over de commissie en het vervolg: christenunie.nl/nl/commissiepartijvisie.

Reageren op deze analyse?

Mail uw reactie naar secretaris Gerben Bosscha, via partijvisie@christenunie.nl